

УДК 339.92

Г.Я. ГЛУХА, кандидат економічних наук, доцент
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Статтю присвячено визначенню ролі глобалізації у процесах економічної конвергенції країн світу. У ній аналізуються проблеми залежності зростання національної економіки, з одного боку, від розвитку світової економіки у глобальному масштабі, а з іншого – як залежність від динаміки розвитку та зростання інших країн світу. Перевірено гіпотези β -конвергенції та δ -конвергенції.

Ключові слова: економічне зростання, глобалізація, конвергенція.

Вступ. Глобалізаційні процеси зумовлюють тенденцію все більшої залежності національної економіки від тенденцій основних економічних процесів у світі.

Процеси глобалізації відіграють неоднозначну роль у процесах розвитку та зростання окремих національних економік. По-перше, це виявляється у нерівномірному розподілі позитивних наслідків глобалізації у розрізі країн. Глобалізація надає більше переваг розвинутих країнам. Країни, що розвиваються, найчастіше зустрічаються з негативними наслідками глобалізації, такими як посилення залежності від розвинутих країн та ТНК, збільшення зовнішніх боргів, поглиблення неоднорідності, усе більше відставання рівня життя, диференціація доходів. Так, за оцінками експертів, 358 мільярдів у світі володіють таким же багатством, як 2,5 млрд населення Землі. На розвинутих країнах, які приблизно складають 20%, припадає 84,7% світового ВВП, 84,2 світової торгівлі та 85,5% заощаджень [1, с. 40].

Проблемі глобалізації на сучасному етапі присвячено багато наукових праць. Серед українських учених концептуальні підходи до аналізу глобалізаційних проблем пропонують О. Білорус [2], А. Гальчинський [3], А. Задоя [4], М. Макаренко [5], О. Сазонець [1], С. Соколенко [6], Н. Стукало [7] та ін.

Проте залишається ряд питань, пов'язаних з глобалізаційними процесами, які потребують спеціального аналізу. Зокрема, доцільно розглянути проблему залежності зростання національної економіки у двох аспектах: як залежність від розвитку світової економіки у глобальному масштабі, а також як залежність від динаміки розвитку та зростання інших країн світу.

Постановка завдання. Необхідність вирішення перелічених проблем зумовила постановку основної мети нашого дослідження. Метою цієї статті є теоретичне обґрунтування залежності зростання національної економіки від розвитку світової економіки та ролі глобалізації у цих процесах.

Результати дослідження. Визначальну роль глобалізації в економічному розвитку на сучасному етапі визнають більшість авторів, на думку яких глобалізація є процесом, що істотно продовжує економічний розвиток людства та впливає на всі сторони його життя [1, с. 35].

Як зазначає А. Задоя, існує багато підходів до визначення сутності глобалізації, які носять іноді протилежний характер та суперечливі висновки. Проте більшість дослідників вважають, що найсуттєвішими рисами глобалізації є загальна економічна залежність національних економік, зближення цін на найважливіші то-

вари, створення єдиних ринків інвестиційних ресурсів, формування світової інфраструктури фінансових ринків, визнання переважною більшістю країн ідентичних людських цінностей [4, с. 11].

Позитивні наслідки глобалізації здійснюють значний вплив на світовий економічний розвиток та прискорюють його. До таких позитивних наслідків можна віднести:

- більш ефективний розподіл ресурсів, який призводить до підвищення середнього рівня життя населення;

- можливість економії на масштабах виробництва, скорочення витрат та економічного зростання;

- стимулювання розвитку нових технологій та доступу до них більшого числа країн;

- загострення міжнародної конкуренції, що сприяє підвищенню якості споживання;

- мобілізація значних обсягів фінансових ресурсів як інвестицій;

- створення умов для вирішення загальних проблем людства (екологія, боротьба з голодом та ін.);

- вільна торгівля на взаємовигідній основі [1, с. 39].

Але існують певні негативні наслідки, до яких іноді відносять взаємозалежність національних економік. Проте наскільки цей аспект є негативним чи його слід віднести до позитивних наслідків глобалізації ми розглянемо у нашій статті. Ідея полягає в тому, що існують певні загальні процеси у світовій економічній системі, а саме, розвиток цієї економічної системи та економічне зростання, яке може зумовлювати більший розвиток та зростання окремих національних економік на основі зближення або конвергенції. Тобто у результаті глобалізації відбувається процес дифузії національних економік.

Така ідея взаємозалежності національних економік на сучасному етапі активно обговорюється в науковій літературі. На думку А. Старостіної, на початку ХХІ ст. глобальна взаємозалежність новітніх економічних процесів поєднується

з національною обмеженістю політико-юридичних та соціально-культурних трансформацій, що є однією з визначальних рис глобалізації. Крім того, автор указує на те, що на сучасному етапі змінюється модель глобалізації на неоліберальну, яка створена в інтересах обмеженого кола багатих країн [8]. Цей перелік можна доповнити третьою рисою, яка наводиться у працях А. Гальчинського: посилення та прискорення глобалізації на основі гетерогенності її системних утворень, яке відбувається за логікою економічної конвергенції [3, с. 6].

Процес взаємозалежності зростання національних економік від інших країн називають «нова конвергенція». Він виявляється у структурному зрушенні, зміст якого полягає у тому, що приблизно з 90-х років ХХ ст. темпи зростання доходів на душу населення у країнах, що розвиваються, планомірно підвищувалися та суттєво перевищують темпи зростання у розвинутих країнах. Таким чином, відбувається зближення розвинутих країн і країн з ринком, що формується, та країн з ринком, що розвивається.

В економічних дослідженнях можна зустріти теоретичні концепції, які доводять існування у довгостроковій перспективі слабкої кореляції між економічним зростанням країн, що розвиваються, та країн з розвинутою економікою, у той час як у короткостроковій перспективі така залежність не тільки можлива, але й суттєва.

Нова конвергенція у світовій економіці намітилася на початку 1990-х років. Вона виявилась у стрімкому збільшенні темпів зростання доходів на душу населення у країнах, що розвиваються, та країнах, у яких формується ринок, порівняно з розвинутими країнами. Так, за даними МВФ, за останні двадцять років доходи на душу населення у країнах, що розвиваються, та країнах, у яких формується ринок, зростали у 3 рази швидше, ніж у країнах з розвинутою економікою.

Термін «конвергенція» використовувався в економіці для позначення зближення різних економічних систем, еко-

номічної й соціальної політики різних країн. Він одержав визнання в економічній науці у зв'язку із поширенням в 1960–1970 рр. теорії конвергенції. Теорія конвергенції розроблялася у різних варіантах представниками інституціоналізму (П. Сорокіним, У. Ростоу, Дж.К. Гелбрейтом, Р. Ароном) та за допомогою економетричних моделей (Я. Тінбергеном, О. Флехтхаймом, Д. Шельским). Один із варіантів теорії конвергенції належить академіку А. Сахарову. Основна ідея теорії конвергенції полягала у прогнозуванні руху двох економічних систем капіталізму та соціалізму у ході науково-технічної революції до гібридної, змішаної системи. Основним фактором руху вважалася взаємодія та взаємний вплив цих економічних систем.

Однак неможливість успішного розвитку соціалістичних країн у рамках існуючої одержавленої економічної системи, глибока криза, а потім і крах цієї системи призвели до того, що вже в 1980-х рр. теорія конвергенції втратила популярність.

На сучасному етапі інтерес до конвергенції відновився, але на новому рівні при аналізі процесів інтеграції. Як відомо, в основі світового інтеграційного розвитку лежать загальні тенденції та імперативи науково-технічного й соціально-економічного прогресу. Вони провокують зближення економік, конвергенцію все більшого числа країн при збереженні національних особливостей. Гіпотеза про конвергенцію, або зближення, полягає в тому, що темпи економічного зростання найбідніших країн у середньому перевищують темпи зростання багатих країн, оскільки в міру нагромадження багатства й зростання доходів економічне зростання уповільнюється, що дозволяє сподіватися на зближення рівнів добробуту в майбутньому [9].

Сучасні дослідники підкреслюють, що сутність процесу конвергенції в економіці виявляється у зближенні на глобальному рівні принципів соціально-економічного устрою громадського життя за допомогою обміну ідеями, управлінськими формами, технологіями для підви-

щення ефективності національної економіки. Усе те, що можна назвати пакетами розвитку. Тобто конвергенція є не тільки результатом розвитку національної економіки, але і його умовою та частиною алгоритму [10, с. 1–2].

Існують різні підходи до пояснення та обґрунтування процесів конвергенції. Пояснення теорії конвергенції можна відстежити у рамках неокласичної теорії та теорії ендегенного зростання. Розглядають абсолютну, умовну та клубну конвергенцію.

Гіпотеза умовної конвергенції полягає у тому, що зближення має місце тільки у групі країн з близькими структурними характеристиками економіки, ступенем інвестиційної активності, рівнем розвитку технології, параметрами економічної політики держави. Теорія умовної конвергенції базується на неокласичній гіпотезі Барро і Сала-і-Мартіна про те, що основною тенденцією довгострокового розвитку національних економік є наближення темпів зростання ВВП на душу населення до певного стаціонарного стану. Причому стаціонарний стан визначається як загальний для всіх держав у цій групі й розраховується за найбільш розвинутою країною. Розвиваючи цю концепцію, Б. Рябов пропонує стаціонарний стан уважати залежним від базових умов розвитку [11, с. 1–2].

Гіпотеза про абсолютну конвергенцію базується на припущенні, що структурні розходження не мають значення, тому й поступове зменшення розходження у темпах зростання доходів на душу населення має місце для всіх країн. Виділяють 2 типи абсолютної конвергенції: β -конвергенція та δ -конвергенція. β -конвергенція означає, що для відносної більшості бідних країн характерні більш високі темпи зростання, ніж для багатих. δ -конвергенція означає зменшення з часом між країнами диференціації у доходах на душу населення. Крім того, наявність β -конвергенції не є необхідною умовою для δ -конвергенції.

Концепція умовної конвергенції полягає у тому, що бідні країни зростають

швидше багатих за інших рівних умов, тобто при однаковому стійкому стані, під яким розуміється сукупність параметрів економічної системи. Якщо стійкі стани відрізняються, умовна конвергенція означає, що швидше буде зростати та країна, яка далі перебуває від власного стійкого стану.

Важливою проблемою є оцінка швидкості умовної конвергенції. Вона допомагає зрозуміти, як швидко відбувається перехід до нового стійкого стану при зміні параметрів, що впливають на темпи зростання, найчастіше це норма заощаджень.

Гіпотеза про клубну конвергенцію полягає у тому, що сходиність має місце лише у групі країн, які не тільки мають подібні структурні характеристики економіки, але й перебувають у близьких стартових умовах [9].

Важливим, на наш погляд, є підтвердження β -конвергенції та δ -конвергенції на сучасному етапі розвитку світової економіки.

Зауважимо, що існуючі емпіричні дослідження у цілому не підтверджують наявності абсолютної конвергенції. Так, спроби економетричних перевірок гіпотези конвергенції з використанням висновків моделі Солоу дають суперечливі результати. Відповідно робиться висновок, що модель Солоу не дає можливості врахувати ряд важливих факторів, що викликають розходження у рівні життя в багатих і бідних країнах.

Спроби економетрично перевірити обґрунтованість гіпотези абсолютної конвергенції були запропоновані Баумолем і в удосконаленому вигляді – Барро й Сала-і-Мартіном. Аналогічний підхід у своїх працях використовували Дж. Сечс, Э. Варнер, К. Борисов, О. Подкоритова, Ф. Ущев, С. Чиркова для розгляду впливу на темпи економічного зростання різних факторів, таких як наявність природних ресурсів, нерівність доходів, інвестицій в основний капітал тощо. Однак висновки цих авторів не містять підстав вважати гіпотезу абсолютної конвергенції достовірною [9, 12, 13].

Проте аналіз темпів економічного зростання країн світу є, на наш погляд, наочним підтвердженням гіпотези β -конвергенції. У табл. 1 наведено темпи приросту ВВП ($T_{\Delta\text{ВВП}}$) за період 1994–2012 рр. за двома групами країн: розвинутих країн і країн з ринком, що формується, та країн з ринком, що розвивається, а також динаміка ВВП в Україні та загальносвітова тенденція. Крім того, у табл. 1 розраховано запропонований автором показник β -відхилення.

β -відхилення – це показник, що характеризує різницю між темпами зростання ВВП різних груп країн порівняно з темпами зростання ВВП розвинутих країн.

Так, у нашому розрахунку β -відхилення (КФР) – це різниця між темпами зростання ВВП країн з ринком що, формується, й країн, що розвиваються, та темпами зростання ВВП розвинутих країн. β -відхилення (Україна) – відповідний показник для України.

З даних табл. 1 можна зробити висновок, що починаючи з 2000 р., темпи економічного зростання країн з ринком, що розвивається, та країн з ринком, що формується, перевищують темпи зростання розвинутих країн як у докризовий період, так і в післякризовий період, про що свідчить додатний показник β -відхилення (КФР). Крім того, темпи зростання ВВП країн з ринком, що розвивається, та країн з ринком, що формується, несуттєво, але вищі, ніж темпи зростання світового валового продукту.

Проте аналіз темпів зростання ВВП в Україні та показника β -відхилення (Україна) не дає можливості зробити аналогічні висновки. Можливо, це пов'язано зі специфікою економічної та політичної ситуації в Україні. Основна причина, на наш погляд, у тому, що Україна у своїй внутрішній політиці не притримується однієї довгострокової стратегії економічного розвитку. Зміна векторів економічної політики відбувається фактично зі зміною політичної сили, яка приходить до влади.

Розглянемо гіпотезу δ -конвергенції. Проаналізуємо за допомогою графічного

Динаміка темпів приросту ВВП та β -відхилення за 1993–2012 рр., %
(розраховано автором на основі аналізу даних МВФ) [15]

Рік	$T_{\Delta \text{ВВП}}$, у весь світ	$T_{\Delta \text{ВВП}}$, України	$T_{\Delta \text{ВВП}}$, розвинутих країн	$T_{\Delta \text{ВВП}}$, країн, з ринком, що формується, та країн, що розвиваються	β -відхилення (КФР)	β -відхилення (Україна)
1993	4,07	-12,92	4,23	4,04	-0,19	-17,15
1994	4,35	-21,14	6,41	3,87	-2,54	-27,54
1995	5,48	-10,31	6,17	5,32	-0,85	-16,48
1996	6,32	-8,13	5,61	6,48	0,87	-13,75
1997	7,11	-1,47	6,13	7,34	1,21	-7,60
1998	4,56	-0,71	4,20	4,65	0,44	-4,91
1999	5,04	1,27	5,63	4,90	-0,73	-4,36
2000	6,44	8,22	7,25	6,25	-1,00	0,98
2001	6,19	11,60	4,52	6,59	2,06	7,08
2002	5,26	6,90	4,09	5,54	1,45	2,81
2003	6,50	11,80	4,52	6,96	2,44	7,29
2004	8,79	15,14	6,54	9,31	2,76	8,59
2005	8,85	5,71	6,80	9,32	2,52	-1,09
2006	9,29	10,87	7,72	9,65	1,94	3,15
2007	9,04	10,72	7,62	9,37	1,76	3,11
2008	6,40	4,57	2,97	7,19	4,22	1,60
2009	0,96	-14,06	-3,15	1,91	5,06	-10,90
2010	5,58	5,49	3,97	5,95	1,99	1,52
2011	5,84	7,42	4,00	6,26	2,27	3,42
2012	5,39	1,94	2,13	6,52	4,39	-0,19

методу диференціацію у доходах на душу населення у країнах світу. На рис. 1 наводиться динаміка розриву показника середнього ВВП на душу населення між групою розвинутих країн, а також групою країн з ринком, що формується, та країн, що розвиваються.

Аналіз тенденцій зміни середнього значення ВВП на душу населення за роками у світі за 1992–2012 рр. при позитивній тенденції показників за зазначеними групами країн демонструє суттєве збільшення розриву між середнім ВВП на душу населення між розвинутими країнами та кра-

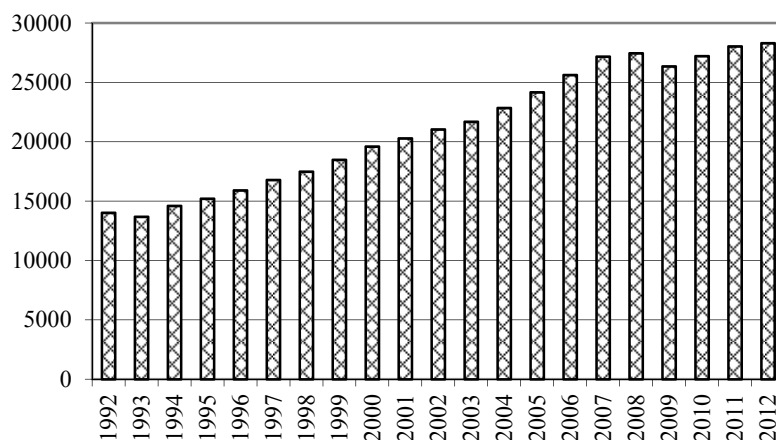

Рис. 1. Розрив між значеннями середнього ВВП на душу населення за 1992–2012 рр. по групі розвинутих країн, а також по групі країн з ринком, що формується, та країн, що розвиваються, тис. дол.

Розраховано автором за даними МВФ [15].

їнами з ринком, що формується, та країнами, що розвиваються: якщо у 1992 р. розрив складав \$ 14 тис., то у 2012 р. він оцінюється у \$ 28 тис. Тобто з часом відбувається збільшення диференціації ВВП на душу населення між країнами. Гіпотеза δ-конвергенції не підтверджується.

Що стосується динаміки ВВП на душу населення в Україні, то позитивна тенденція після падіння у 2008 р. намітилась. Проте Україна за показниками рівня життя ще не досягла рівня достатнього, щоб цим пишатися.

Висновки. Таким чином, на наш погляд, процеси глобалізації світової економічної системи є значним впливовим фактором економічного розвитку країн світу. Результатом є конвергенція економічного розвитку та зростання. Конвергенція пояснюється дифузією передового досвіду та рецептів економічного розвитку і зростання, своєрідним глобальним навчанням. При цьому лідерами, що задають траєкторію глобального розвитку, виступають розвинуті країни, які в результаті проривів у науці та техніці формують нові технологічні уклади та є донорами «пакетів розвитку». Інші країни переважно є акцепторами досвіду. Але очевидно, що результат розвитку для таких країн визначається тим, наскільки доцільно, своєчасно та ефективно він застосовується у рамках економічної політики держави.

Список використаних джерел

1. Сазонець О.М. Розвиток світового господарства та глобальні інформаційні системи / О.М. Сазонець. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 289 с.
2. Білорус О.Г. Фінансова глобалізація: парадигмальні зрушення й ризики / О.Г. Білорус // Фінанси України. – 2013. – № 7. – С. 7–17.
3. Гальчинський А. Методологія аналізу економічної глобалізації: логіка оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2009. – № 1. – С. 4–18.
4. Задоя А.О. Глобалізація та регіоналізація: суперечлива єдність процесів /

А.О. Задоя // Академічний огляд. – 2003. – № 1. – С. 11–15.

5. Макаренко М.І. Сучасний стан глобалізації: поглиблення основних форм прояву / М.І. Макаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 8. – С. 21–26.

6. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України / Соколенко С.І. – К.: Логос, 1999. – 568 с.

7. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України / Н.В. Стукало. – Дніпропетровськ: Інновація, 2006. – 248 с.

8. Старостіна А.О. Економіка зарубіжних країн: навч. посібн. / А.О. Старостіна, А.О. Длігач, Н.В. Богомаз. – К.: Знання, 2009. – 454 с.

9. Ущев Ф.А. Инвестиции, экономический рост и конвергенция в России и в мире: эконометрический подход / Ф.А. Ущев, С.С. Чиркова // Финансы и бизнес. – 2008. – № 1. – С. 41–51.

10. Григорьева А.В. Конвергенция экономического развития национальных экономик в условиях глобализации [Электронный ресурс] / А.В. Григорьева, Е.А. Безгласная. – Режим доступа: <http://www.econf.rae.ru/article/6429>

11. Рябов Б.А. Теории экономического роста и конвергенция экономик регионов и государств / Б.А. Рябов // Финансы. Деньги. Инвестиции. – 2003. – № 8–9. – С. 4–5.

12. Baumol W. Productivity growth, convergence, and welfare: what the long-run data show / W. Baumol // American Economic Review. – 1986. – Vol. 76. – P. 1072–1085.

13. Sachs J. Natural Resources Abundance and Economic Growth / J. Sachs, A. Warner // NBER working paper series. – Working paper № 5398. – 1995.

14. Борисов К.Ю. Влияние неравенства в распределении доходов на темпы экономического роста: подход к моделированию / К.Ю. Борисов, О.А. Подкорытова // Экономико-математические исследования: математические модели и информационные технологии. Сер. 5.

Анализ процессов глобализации. – СПб. – 2006. – № 1. – С. 155–168.

15. International Monetary Fund. Data and Statistics. World Economic Outlook

Database, October 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/weoselgr.aspx>

Статья посвящена определению роли глобализации в процессах экономической конвергенции стран мира. В ней анализируются проблемы зависимости роста национальной экономики, с одной стороны, от развития мировой экономики в глобальном масштабе, а с другой – как зависимость от динамики развития и роста других стран мира. Проверены гипотезы β -конвергенции и δ -конвергенции.

Ключевые слова: *экономический рост, глобализация, конвергенция.*

The article focuses upon globalization role in the process of world states economic growth convergence. The research emphasizes national economy growth dependence on the development of the global economy on one hand and on the other its reliance on economic growth dynamics in other countries of the world. β and δ convergence hypothesis have been checked.

Key words: *economic growth, globalization, convergence.*

Одержано 12.02.2014.